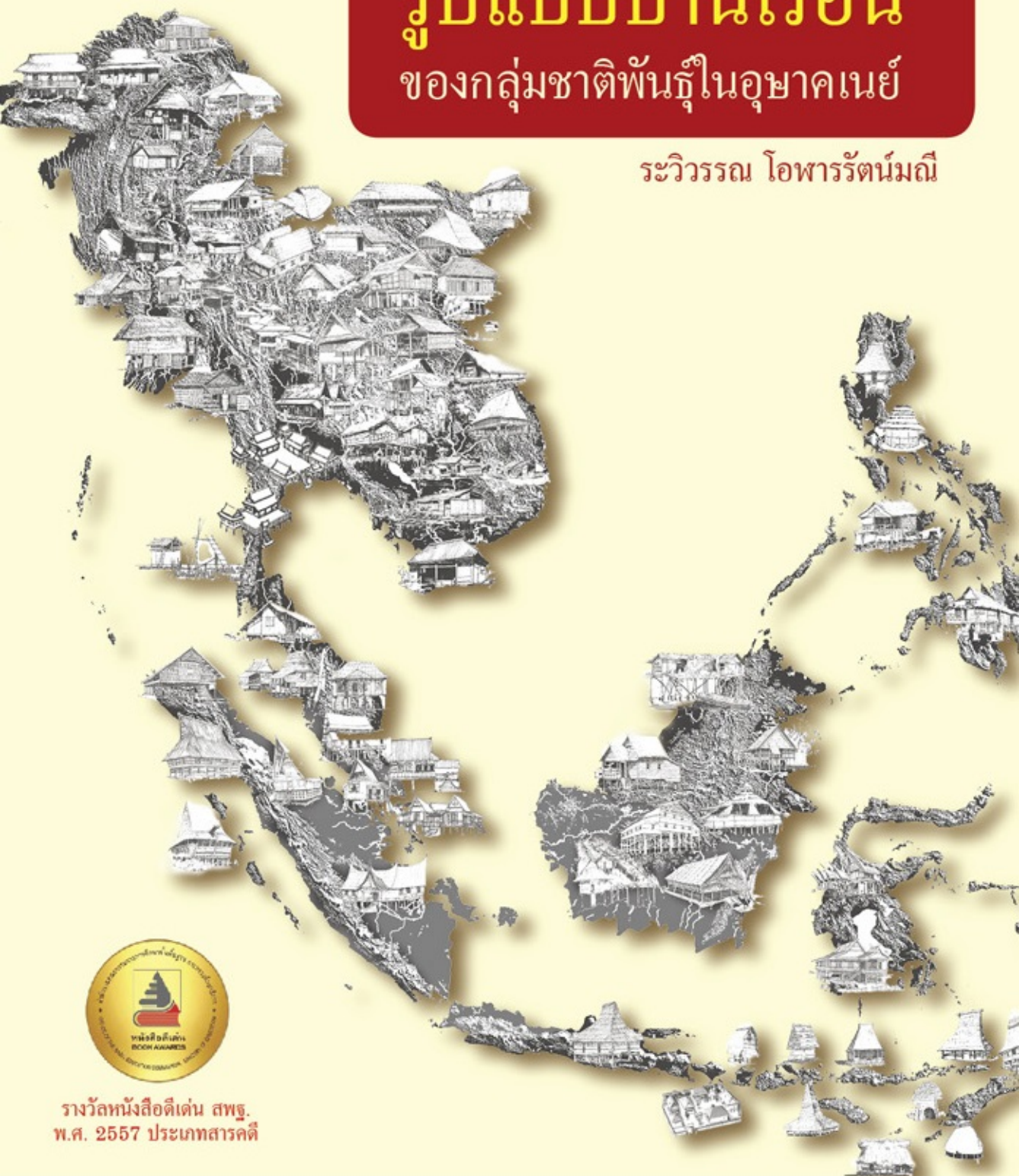

พิมพ์ครั้งที่ 3

รูปแบบบ้านเรือน

ของกลุ่มชาติพันธุ์ในอุษาคเนย์

ระวีวรรณ โอพารัตน์มณี

รางวัลหนังสือดีเด่น สพฐ.
พ.ศ. 2557 ประเภทสารคดี

รวบรวมรูปแบบบ้านเรือนกว่า 60 ชาติพันธุ์ ทั้งในคาบสมุทร และหมู่เกาะ
จากการค้นคว้าวิจัยและสำรวจภาคสนามเชิงสถาปัตยกรรม

คำนำบรรณาธิการ

ดิฉันรู้จักผู้เขียนคือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ระวีวรรณ โอพารัตน์มณี เมื่อต้นปีพ.ศ.2555 เธอโทรศัพท์มาแนะนำตัวและขอเข้าฟังการบรรยายของดิฉันเกี่ยวกับภาษาและวรรณกรรมไทกลุ่มฉาน (ไทใหญ่ ไทเหนือ ไทอาหม) ทั้งในชั้นเรียนและนอกชั้นเรียน

สำหรับเตรียมโครงการสำรวจภาคสนามในรัฐอัสสัม ประเทศอินเดียและรัฐฉาน ประเทศเมียนมาร์ เพื่อนำข้อมูลมาเขียนเพิ่มเติมในหนังสือเรื่อง “รูปแบบบ้านเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ในอุษาคเนย์” ซึ่งดิฉันได้ขอยืม (ร่าง) หนังสือเล่มนี้มาอ่าน เพราะเห็นรูปแบบปกที่สะดุดตามาก คือเป็นแผนที่วัฒนธรรมของเรือนในอุษาคเนย์ที่มีลายเส้นสวยงาม มองเห็นได้ชัดเจนทันทีถึงลักษณะที่แตกต่างหลากหลายและคล้ายคลึงของเรือนแต่ละท้องถื่นในคาบสมุทรและเรือนในหมู่เกาะ ครั้นได้อ่านภายในเล่มแล้วยังรู้สึกเต็มอิ่มทั้งเนื้อหาสาระและประทับใจในตัวผู้เขียน

เมื่อปลายปีพ.ศ.2556 ผู้เขียนและเพื่อนอีกหนึ่งคนได้มาขอเรียนภาษาไทใหญ่เพื่อเตรียมตัวไปเก็บข้อมูลภาคสนามในท้องถิ่นไทในภูมิภาคนี้สำหรับโครงการวิจัยเรื่องต่อไป เธอให้เวลากับการเรียนสัปดาห์ละ 4 ชั่วโมง เป็นเวลาถึง 3 เดือน

ต่อมาเมื่อเธอสมัครขอรับทุนสนับสนุนการพิมพ์หนังสือเล่มนี้ จึงมาขอให้ดิฉันช่วยเป็นบรรณาธิการ ซึ่งดิฉันรู้สึกยินดีที่จะได้อ่านหนังสือของเธออย่างละเอียดอีกครั้งหนึ่งโดยมีโอกาสดำรงถามความรู้จากผู้เขียนโดยตรง

ในส่วนเนื้อหา หนังสือ “รูปแบบบ้านเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ในอุษาคเนย์” เรียบเรียงจากเอกสารชั้นต้นจำนวนมาก ครอบคลุมทั้งภาคเอกสารและภาคสนามจากหลายพื้นที่ในหลายมุมมอง ทำให้ผู้อ่านเข้าใจในประเด็นสถาปัตยกรรมของภูมิภาคไปพร้อมกับความรู้ทางประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในอุษาคเนย์ในภาพรวม ทั้งยังสะท้อนคุณค่าและความหมายที่ซ่อนอยู่ในบ้านเรือนอันเป็นวัตถุวัฒนธรรมที่สำคัญของมนุษย์ เมื่ออ่านงานเขียนนี้จึงเห็นทั้งสถาปัตยกรรม ผู้คน ความคิด ความเชื่อและระบบสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ในอุษาคเนย์ที่แม้แตกต่าง หลากหลาย แต่ก็มีความเชื่อมโยง เกี่ยวพันกันโดยไม่อาจแยกขาดจากกันได้

งานเขียนนี้มีจุดเด่นอยู่หลายประการ คือ 1) ถือได้ว่าเป็นงานบุกเบิกความรู้เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในระดับภูมิภาคจากมุมมองของคนในภูมิภาคเองที่ได้รวบรวมความรู้จากวรรณกรรมจำนวนมากจากหลายภาษาและหลายถิ่นฐาน ทำให้ผู้อ่านได้รับความรู้อย่างกว้างขวางเกี่ยวกับภูมิภาคนี้ 2) นำเสนอเนื้อหาสหวิทยาการโดยรอบ ทั้งด้านประวัติศาสตร์ มานุษยวิทยา ภาษา สังคม และวัฒนธรรม แล้วจึงเชื่อมโยงเข้าสู่แก่นของเรื่องคือ สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ทำให้ผู้อ่านจากต่างศาสตร์ต่างสาขา สามารถเข้าใจและเชื่อมโยงศาสตร์อื่นๆ เข้าสู่สถาปัตยกรรมได้ รวมทั้งเข้าใจรูปแบบ แนวคิดและความหมายของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในพื้นที่พหุวัฒนธรรมของอุษาคเนย์ได้ชัดเจนขึ้น และ 3) จัดวางโครงสร้างการเขียนให้ผู้อ่านสามารถลำดับความคิดจากภาพรวมของภูมิภาคอุษาคเนย์ในตอนต้นโดยนำเสนอแผนที่วัฒนธรรมของเรือน และผังมโนทัศน์อันง่ายต่อความเข้าใจ แล้วนำไปสู่ลักษณะเฉพาะของเรือนในคาบสมุทรมและเรือนในหมู่เกาะ ซึ่งผู้เขียนได้แบ่งกลุ่มตามเขตภูมิศาสตร์วัฒนธรรมและกลุ่มภาษา จากนั้นจึงลงรายละเอียดของเรือนแต่ละชาติพันธุ์จำนวนมากกว่า 60 ชาติพันธุ์

ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นประเด็นสำคัญ คือ อัตลักษณ์บ้านเรือนอุษาคเนย์มีที่มาจากปัจจัยทางสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ตลอดจนโลกทัศน์และความเชื่อ และแสดงให้เห็นว่าบ้านเรือนในคาบสมุทรมมีความกลมกลืนกันมากกว่าในเขตหมู่เกาะ ทั้งนี้เพราะกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตคาบสมุทรมมีรากเหง้าทางประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรมร่วมกันมานาน ภายใต้สภาพแวดล้อม วิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อที่คล้ายคลึงกัน และการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างกันอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่บ้านเรือนในหมู่เกาะมีภูมิศาสตร์ที่แยกจากกัน อีกทั้งรากฐานจากสังคมชนเผ่ามีส่วนสำคัญในการสร้างสรรค์ความแตกต่างและหลากหลายให้มีความเด่นเฉพาะตัวของลักษณะบ้านเรือนในด้านรูปทรง เรือน รูปทรงหลังคา ผังเรือนและกลุ่มบ้าน ทั้งนี้มาจากคติการจัดวางพื้นที่ทางสังคมและจิตวิญญาณ ความเชื่อหรือตำนานพื้นบ้าน เช่น การแบ่งเรือนเป็นสามส่วนตามแนวตั้งมาจากการเชื่อเรื่องโลกทั้งสามที่มีสัตว์ มนุษย์ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่ในแต่ละส่วน เรือนทรงเรือ หลังคาทรงเขาควาย มาจากเรื่องเล่าของเผ่าพันธุ์ การสร้างหลังคาใหญ่สูงชันมากก็เป็นการสร้างพื้นที่เพื่อให้ผีสถิตอยู่ คู่มครองเรือน นอกจากนี้เรือนในหมู่เกาะยังมีผังเรือนที่มีการจัดวางพื้นที่ทางเพศและพื้นที่เชิงวิญญาณ ซึ่งอ้างอิงจากศูนย์กลาง คือ บรรพบุรุษของเผ่าอีกด้วย

เนื้อหาแต่ละส่วนดังกล่าวใช้โครงสร้างการเขียนที่เข้าใจง่าย จัดแบ่งกลุ่มชัดเจน ใช้ภาพถ่าย แผนภูมิ แผนผัง แผนที่ประกอบในหลายระดับและหลายมุมมอง ในภาพรวมจึงถือว่าหนังสือเล่มนี้เป็นการรวบรวม จัดระบบและสร้างองค์ความรู้สหวิทยาการเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในระดับภูมิภาคโดยนักวิชาการของภูมิภาคอุษาคเนย์ ซึ่งมีมุมมองและมีความเข้าใจในวิถีอุษาคเนย์อย่างลึกซึ้งชัดเจน

ในส่วนตัวผู้เขียนนั้น ดิฉันประทับใจและชื่นชมในความมานะพากเพียร ความมุ่งมั่นอย่างยิ่งของเธอ เพราะผลงานค้นคว้าเรียบเรียงในระดับภูมิภาคแบบนี้เป็นงานที่ต้องใช้ทั้งกำลังกาย กำลังทรัพย์และทุ่มเทเวลามาก งานเขียนนี้สะท้อนความตั้งใจของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ระวีวรรณ โอพารัตน์มณี ซึ่งเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัย มีภาระงานประจำ แต่ได้ปลีกเวลาจากภารกิจเพื่อค้นคว้าและออกเดินทางต่อเนื่องตลอดช่วงเวลาหลายปี ไปในพื้นที่ที่เข้าถึงได้ยาก เป็นพื้นที่นอกเส้นทางท่องเที่ยวทั่วไปไม่ว่าจะเป็นท้องถิ่นในคาบสมุทรหรือหมู่เกาะ ต้องพักกับเจ้าของเรือนในหมู่บ้านรายทาง ถือเป็นประสบการณ์ตรงที่ต้องใช้ทั้งความอดทน อดทน บากบั่น เพื่อให้ได้ข้อมูลด้านสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่นับวันจะเปลี่ยนแปลงและสูญหายไปตามพลวัตปัจจัยต่างๆ

งานเขียนนี้จึงเป็นเสมือนบันทึกทางสังคม วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในอุษาคเนย์ที่มีชีวิต มีคุณค่าต่อการศึกษาจดจำ เติมเต็มความรู้ที่ขาดหายไปให้ครบถ้วนสมบูรณ์ขึ้น อันจะยังประโยชน์ต่อนักวิชาการ นักศึกษา และบุคคลผู้สนใจทั่วไป สามารถใช้เป็นความรู้อ้างอิงเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในระดับภูมิภาคที่ควรได้รับการส่งเสริมและเผยแพร่ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

รองศาสตราจารย์เรณู วิชาศิลป์ บรรณาธิการ

คำนำผู้เขียนครั้งที่ 3

หนังสือ เรื่อง รูปแบบบ้านเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ในอุษาคเนย์ได้ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อเดือนกันยายน 2556 และได้รับรางวัลพระราชทานจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี รางวัลหนังสือดีเด่น ประเภทสารคดี จัดโดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ 2557 หลังรับรางวัลแล้ว สำนักพิมพ์ได้เสนอให้พิมพ์ครั้งที่ 2 ภายในระยะเวลาเพียงหกเดือน และพิมพ์ครั้งที่สามในเวลาไม่ถึงหนึ่งปี การพิมพ์แต่ละครั้งมีการแก้ไขคำผิดอยู่บ้าง แต่มิได้เปลี่ยนแปลงเนื้อหาแต่ประการใด ในการพิมพ์ครั้งนี้ ผู้เขียนใคร่ขอขอบพระคุณผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่านในความสำเร็จของหนังสือเล่มนี้เป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะกรรมการประกวดหนังสือดีเด่นและสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ได้เล็งเห็นคุณค่าและความพากเพียรของผู้เขียนขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์วัฒน์ เตมียพันธ์ และรองศาสตราจารย์เรณู วิชาศิลป์ อาจารย์ที่รักและเคารพยิ่ง สำหรับความกรุณาร่วมจัดผลงานตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ขอบคุณผู้บริหาร และกรรมการสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่กรุณาให้โอกาสและการสนับสนุน ขอบคุณเจ้าหน้าที่สำนักพิมพ์ และทีมงานวิthinดีไซน์ทุกท่านที่ติดตามและเสนอแนะเรื่องการพิมพ์ด้วยดีตลอดมา

สำหรับผู้เขียนแล้ว การได้ออกเดินทางลงภาคสนาม ทบทวน รวบรวม วิเคราะห์ และสังเคราะห์ความรู้เป็นหนังสือแต่ละเล่มนับเป็นความรื่นรมย์ของชีวิต เป็นรางวัลที่เหนือรางวัลใดๆ โดยเฉพาะการได้ทำในเรื่องสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น เป็นเรื่องที่ทำไปได้เรื่อยๆ ไม่เคยเบื่อหน่าย ตลอดระยะเวลาของการทำงานสิบกว่าปี ผู้เขียนมักขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพียงประการเดียว คือ ขอให้มีความแข็งแรงและแรงใจที่เข้มแข็งเพื่อได้ทำงานวิชาการเป็นวิทยาทานแก่สังคมต่อไป การได้ทำหนังสือแล้วเกิดประโยชน์ต่อสังคมได้รับการตอบรับที่ดีจากผู้อ่าน จึงเป็นกำลังใจที่สำคัญยิ่ง

อนึ่ง ความรู้เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นตลอดจนศิลปะแขนงต่างๆ ที่สร้างสรรค์โดยมนุษย์ถือเป็นความรู้ที่มีคุณค่าเหนือกาลเวลา เพราะสะท้อนให้เห็นถึงพลังความคิดสร้างสรรค์และสุนทรียะที่แฝงอยู่ในวิถีชีวิตของแต่ละสังคมวัฒนธรรม เมื่อเรามองศิลปะและสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น เรามองเห็นวิถีชีวิตอันงดงามของผู้คนแต่ละกลุ่มเหล่า เห็นวิถีคิดและโลกทัศน์ในการมองโลกรอบตัวของพวกเขา ผู้เขียนจึงหวังอย่างยิ่งว่าผู้อ่านทุกท่านจะได้รับความรู้อันรื่นรมย์จากการมองภาพวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในอุษาคเนย์ผ่านหนังสือเล่มนี้

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ระวีวรรณ โอพารัตน์มณี

คำนำผู้เขียนครั้งที่ 1-2

ผู้เขียนเริ่มต้นศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นมาตั้งแต่ พ.ศ.2535 เมื่อครั้งเป็นนักศึกษาได้ไปออกภาคสนามกับรองศาสตราจารย์ วิวัฒน์ เตมียพันธ์ (อาจารย์จิว) ที่คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง การออกภาคสนามกับอาจารย์จิวในครั้งนั้นได้ปลูกฝังความรักในสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นและยังติดอยู่ในความทรงจำเสมอ

ผู้เขียนได้เริ่มศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอย่างจริงจังตั้งแต่ปี 2544 จากการเป็นนักวิจัยร่วมในงานวิจัยสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นไท-ลาวที่คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่และได้ศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในระดับปริญญาเอกจนสำเร็จในปี พ.ศ.2548 และนำความรู้มาถ่ายทอดสั่งสอนในกลุ่มวิชาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในระดับบัณฑิตศึกษาจนปัจจุบัน

งานเขียนเรื่อง “รูปแบบบ้านเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ในอุษาคเนย์” เขียนขึ้นเมื่อกลางปี 2554 และแล้วเสร็จปลายปี 2556 มีที่มาจากความสนใจใคร่รู้ของผู้เขียนเองว่าบ้านเรือนอุษาคเนย์มีหน้าตาอย่างไรบ้าง มีความแตกต่างคล้ายคลึงกันสักแค่ไหน อัตลักษณ์ของสถาปัตยกรรมอุษาคเนย์เป็นอย่างไร เกี่ยวโยงกับลักษณะของภูมิภาคในแง่มุมต่างๆ อย่างไร ก่อนเขียนก็อดจะกังวลไม่ได้ว่าการศึกษาระดับกว้างเช่นนี้อาจต้องใช้เวลานานกว่าจะสำเร็จหรืออาจเป็นไปได้เลย แต่เมื่อสนใจใคร่รู้แล้วก็ต้องยื่นหยัดศึกษาไปเรื่อยๆ จนกว่าจะได้คำตอบ ผู้เขียนจึงค่อยๆ ถักทอเรื่องราวจากวรรณกรรมไปพร้อมกับภาระหนักของงานบริหารในตำแหน่งหัวหน้าสำนักวิชาสถาปัตยกรรมและในฐานะอาจารย์ประจำที่คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

เมื่อเริ่มต้นค้นคว้าข้อมูล ได้พบว่างานศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอุษาคเนย์ในระดับภูมิภาคมีอยู่น้อยมาก ทั้งยังขาดความครบถ้วนสมบูรณ์ ส่วนมากเป็นงานเขียนภาษาต่างประเทศโดยนักวิชาการจากพื้นที่อื่นโดยเฉพาะตะวันตก ที่มีระบบวิธีคิดและการตีความของโลกตะวันตกในมุมมองแบบแยกส่วนและปัจเจก ผู้เขียนจึงตั้งใจจะเรียบเรียงงานเขียนจากวิธีคิดของคนตะวันออกที่มีมุมมองความสัมพันธ์ระหว่างสรรพสิ่งเป็นองค์รวม

งานเขียนช่วงแรกเป็นการทบทวนข้อมูลเอกสาร ค้นคว้าและร่างภาพบ้านเรือนจำนวนมากไปพร้อมกับการวิเคราะห์เนื้อหา จัดกลุ่ม แยกประเภท ตีความหมายและลักษณะเฉพาะ แล้วจึงนำมาเรียบเรียงและจัดทำแผนที่วัฒนธรรมของบ้านเรือน หลังการเรียบเรียงขั้นต้นนี้ ผู้เขียนได้พบว่าลักษณะบ้านเรือนอุษาคเนย์มีแบบแผนเฉพาะถิ่นที่น่าสนใจมาก เห็นได้ชัดเจนถึงลักษณะของกลุ่มคาบสมุทรและกลุ่มหมู่เกาะ และเห็นความคล้ายคลึง แตกต่าง หลากหลาย เห็นความงดงามของบ้านเรือนของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ จนทำให้เกิดคำถามต่อเนื่องและอยากศึกษาภาคสนามให้เห็นของ

จริงและเข้าใจลึกลงไปโดยเฉพาะในประเด็นการก่อรูปของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นจากพหุปัจจัยทั้งเรื่อง ภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม ระบบสังคม เครือญาติ วิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อของผู้คนในถิ่นฐานต่างๆ เพื่อให้เห็นถึงระบบความสัมพันธ์แบบองค์รวมระหว่างปัจจัยแวดล้อมกับการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรม นำไปสู่ความเข้าใจองค์แท่ว่าสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของอุษาคเนย์ถูกหล่อหลอมขึ้นมาจนมีอัตลักษณ์ของตนเองอย่างโดดเด่นได้อย่างไร การได้ไปศึกษาและสัมผัสสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอุษาคเนย์แบบ “ได้ฟังกับหูได้รู้ด้วยตา” ของตนเอง ตลอดจนการค้นคว้าภาคเอกสารนำไปสู่การรับรู้และสำนึกในคุณค่าของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอุษาคเนย์ว่ามีความโดดเด่น งดงาม มีนัยอันลึกซึ้งและแบบคายเหลือเกินทั้งในเชิงการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมและการหลอมรวมปัจจัยทั้งหมดเพื่อก่อรูปเป็นสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยจนเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมที่ไม่เหมือนที่อื่นใดในโลก

การออกเดินทางไปเก็บข้อมูลภาคสนามทั่วอุษาคเนย์ตลอดหลายปีที่ผ่านมาเป็นไปด้วยข้อจำกัดต่างๆ โดยเฉพาะเรื่องเวลา ผู้เขียนออกเดินทางเท่าที่เวลาและโอกาสของอาจารย์มหาวิทยาลัยจะอำนวย ไปส่วนตัวบ้าง ไปวิจัยบ้าง ไปในการเรียนการสอนบ้าง และไปในงานบริการวิชาการเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นบ้าง งานเขียนนี้จึงยังขาดข้อมูลในพื้นที่ที่ยังไม่ได้สำรวจซึ่งจะนำมาเพิ่มเติมต่อไป ผู้เขียนได้เจียดเวลาเก็บเกี่ยวเรียนรู้ภาษาเพิ่มเติม อาทิ ภาษาไทใหญ่ ภาษาพม่า ภาษาอินโดนีเซีย เพื่อใช้ในการสัมภาษณ์ภาคสนามและเรียบเรียงการเขียนที่ถูกต้อง การออกภาคสนามต่อเนื่องหลายปีที่ผ่านมา ทำให้เกิดความรู้กระจ่างขึ้นซึ่งไม่เพียงความรู้เชิงสถาปัตยกรรมเท่านั้น แต่ยังได้ความรู้ความเข้าใจในสังคม มานุษยวิทยา ภาษาและวัฒนธรรม นำไปสู่ความตั้งใจแน่วแน่ที่จะอุทิศตนเพื่อศึกษาและถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอุษาคเนย์ต่อไป

งานเขียนนี้จึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างองค์ความรู้ทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอุษาคเนย์จากมุมมองคนอุษาคเนย์ เพื่อให้คนอุษาคเนย์ได้อ่าน เรียนรู้เข้าใจ ตระหนักในรากเหง้าของภูมิภาค เกิดความรัก ห่วงแหม่นรดกทางวัฒนธรรม และนำไปสู่การอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมให้ดำรงอยู่ในพลวัตทางสังคมปัจจุบันและอนาคตอย่างเหมาะสม ในภาวะของการรวมกันเป็นประชาคมระดับภูมิภาค ผู้เขียนหวังว่างานเขียนนี้จะชี้ให้เห็นถึงพหุลักษณะของภูมิภาค และทำให้คนอุษาคเนย์ช่วยกันรักษาความกลมกลืนและหลากหลายนี้ไว้สืบไปชั่วลูกหลาน อีกทั้งหวังเป็นอย่างยิ่งว่าความเป็นเอกภาพของภูมิภาคจะไม่สลายอัตลักษณ์ของพหุชาติพันธุ์อุษาคเนย์

เนื้อหาของหนังสือแบ่งเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนต้น ประกอบด้วย บทนำ ลักษณะเฉพาะของภูมิภาคและลักษณะบ้านเรือนในภาพรวม ส่วนที่สองเป็นบ้านเรือนในคาบสมุทรแบ่งเป็นกลุ่มไทกลุ่มจีน-ทิเบตและจีน และกลุ่มมอญ เขมร เวียดนามและอื่นๆ รวมกว่า 30 ชาติพันธุ์ ส่วนที่สามเป็นบ้านเรือนในหมู่เกาะ ประกอบด้วยกลุ่มคาบสมุทรมลายู กลุ่มหมู่เกาะซุนดาใหญ่ กลุ่มหมู่เกาะซุนดาน้อย กลุ่มปาปัวตะวันตก และกลุ่มฟิลิปปินส์ รวมกว่า 30 ชาติพันธุ์

หนังสือนี้สำเร็จลงได้ด้วยแรงบันดาลใจและความช่วยเหลือจากหลายภาคส่วน ผู้เขียนขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์วิวัฒน์ เตมีย์พันธ์ ศาสตราจารย์ Paul Oliver ศาสตราจารย์อรศิริ ปาณินท์ ศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม คุณสุจิตต์ วงษ์เทศ และ Dr. Marcel Vellinga สำหรับความรู้และแรงบันดาลใจในการศึกษา ขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์เรณู วิชาศิลป์ บรรณาธิการ

และอาจารย์สอนภาษาไทยใหญ่และไทศึกษาที่กรุณาสอน ให้ข้อชี้แนะและคำปรึกษาทั้งเรื่องการลำดับเนื้อหา การเรียบเรียงและภาษา ขอบพระคุณ พระภิกษุอาจารย์สอนภาษาพม่าที่มหาวิทยาลัยราชวิทยาลัย วิทยาเขตสวนดอก เชียงใหม่ ตลอดจนอาจารย์ Hesti Aryani อาจารย์สอนภาษาอินโดนีเซีย จากสถาบันภาษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ขอบคุณสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สำหรับการเอื้อเพื่อจัดพิมพ์ ขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิฑูรย์ เหล็กยวรงค์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กรรณ รัชชวิณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เชาวลิต สัยเจริญ อาจารย์ธีรยุทธ อินทจักร อัญชิษฐา สุโขทัย ปริมา เนติโพธิ์ และวราวุธ ธิจิณะ ผู้เอื้อเพื่อภาพบางส่วน ขอบคุณอาจารย์ ดร.บุรินทร์ ธรวิจิตรกุล ผู้ออกแบบปก ขอบคุณคุณเทียมจันทร์ ปานพาน และทีมงานบริษัท Within Design ผู้จัดทำรูปเล่ม ขอบคุณผู้ประสานงานการเดินทาง ได้แก่ Han Andre Lluk และ Nyuman จากเกาะบาห์ลี Linda Hoffman บรรณาธิการ Inside Guide Southeast Asia ชุด อินโดนีเซีย Anjelina Lee จากเกาะสุมาตรา Juliana จากหมู่บ้านตารุง เกาะซุมบา Edwin Luab จากเมืองกูบัง เกาะติมอร์ Lukas Duatea จากเกาะฟลอเรส Yusuf จากเกาะสุลาเวสี อาจารย์ QuangHuy จากเวียดนาม อาจารย์ฟิลิฐ สีหราช อาจารย์สิทธิชัย อินสีเชียงใหม่ จากมหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว และมูลนิธิการศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ขอบคุณลูกศิษย์จากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่-ไพลิน ทองธรรมชาติ กิตติกร ตาระกา เกศรินทร์ อธิธิพันธุ์กุล นววรรณ เกียรติวัฒน์ สุทธิ เมฆบุญส่งลาภ อินทนนท์ สุกกรี อุพาร ปัญจะเรือง สุดท้ายนี้ ขอขอบคุณเพื่อนร่วมเดินทางทุกท่าน และที่สำคัญที่สุด คือ ครอบครัวที่ร่วมเดินทางในหลายโอกาสและแบกรับภาระแทนผู้เขียนในหลายวาระ ขอบคุณสำหรับกำลังใจและการสนับสนุนที่มีคุณค่ายิ่ง ประโยชน์และความดีในหนังสือนี้ขออุทิศแด่บิดามารดา บรรพบุรุษผู้สร้างสรค้งานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ตลอดจนครูบาอาจารย์ผู้ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นและภูมิภาคอุษาคเนย์ทุกท่าน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ระวีวรรณ โอพารัตน์มณี

สารบาญ

	หน้า
ส่วนที่ 1 ภาพรวม	1
อุษาคเนย์ศึกษา	3
ข้อมูลพื้นฐาน	7
ผังมโนทัศน์บ้านเรือน	17
แผนที่วัฒนธรรม	23
อัตลักษณ์	31
คุณค่า ความหมาย	65
ส่วนที่ 2 บ้านเรือนในคาบสมุทร	81
กลุ่มไท	83
กลุ่มไททางเหนือ	84
กลุ่มไทลาว	95
กลุ่มไทในสิบสองจุไท	105
กลุ่มไทในอีสาน	112
กลุ่มไทยในภาคกลางและภาคใต้	118
กลุ่มจีน-ทิเบตและจีน	128
กะเหรี่ยง	129
กะยัน	135
อาข่า	138
ลาหู่	148
ลีซู	154
ม้ง	162
เหมี่ยน	167
จีนฮ่อ	171

กลุ่มพม่า มอญ เขมร เวียดนาม และอื่นๆ	175
ชาติพันธุ์พม่า	176
มอญ	181
เขมร	183
เวียดนาม	188
ลาว	192
ปะหล่อง	196
มลาบรีหรือผีตองเหลือง	201
จีน	203
ขมุ	206
กูย (ส่วย)	209
บานาร์ อีเต และจระราย	212

ส่วนที่ 3 บ้านเรือนในหมู่เกาะ	หน้า 215
กลุ่มคาบสมุทรมลายู	217
แถบตะวันตก	222
แถบตะวันออก	224
แถบที่สูงตอนกลาง	225
กลุ่มหมู่เกาะซุนดาใหญ่	228
เกาะบอร์เนียว	233
เกาะสุมาตรา	237
เกาะชวา	254
เกาะสุลาเวสี	260
กลุ่มหมู่เกาะซุนดาน้อย	265
เกาะบาห์ลี	267
เกาะลอมบอก	272
เกาะซุมบาวา	273
เกาะซุมบา	274
เกาะฟลอเรส	282
เกาะติมอร์	296

กลุ่มป่าภูตะวันตก	304
กลุ่มชาวน้ำ	306
กลุ่มเพาะปลูก	307
กลุ่มล่าสัตว์	307
กลุ่มหมู่เกาะฟิลิปปินส์	311
กลุ่มชาวน้ำ : ซามาลและบัดจา	312
กลุ่มเพาะปลูกทางเหนือ : อีฟูเกา บอนตอก คาลิงกา	313
กลุ่มเพาะปลูกทางใต้ : ยากัน เตาสอก และมาราเนา	315
กลุ่มล่าสัตว์ : เนกรีโต ชูบานัน และแมนดาเยา	316
 การดำรงอยู่ของอุษาคเนย์ลักษณะ	 318
อธิธานศัพท์	325
บรรณานุกรม	329
ดัชนี	337

สารบัญภาพ

	หน้า
ส่วนที่ 1 ภาพรวม	
ภาพ 1-1 แผนที่เขตปกครองประเทศของอุษาคเนย์	7
ภาพ 1-2 ลักษณะการกระจายตัวของชุมชนพื้นถิ่นเขตที่สูงทางตะวันตกของเกาะซุมบา	9
ภาพ 1-3 แผนที่ประวัติศาสตร์แสดงการเชื่อมต่อกันของแผ่นดินซุนดา	10
ภาพ 1-4 แผนที่แสดงเขตเสี่ยงภัยธรรมชาติและภูเขาไฟจากการเคลื่อนตัวของเปลือกโลก	10
ภาพ 1-5 ภาพจำลองแบบบ้านโบราณจากหลักฐานหลุมเสาที่ขุดพบที่หนองแซ่เสา ราชบุรี	11
ภาพ 1-6 ลักษณะสังคมเครือญาติในหลุมเสา	14
ภาพ 1-7 ลักษณะสังคมชาวนาและชาวน้ำ ที่ผูกโยงเป็นประเพณีและวิถีชีวิต	16
ภาพ 1-8 ผังมโนทัศน์ของการจำแนกบ้านเรือนอุษาคเนย์ตามพหุปัจจัยแวดล้อม	18
ภาพ 1-9 แผนที่วัฒนธรรม แสดงลักษณะบ้านเรือนอุษาคเนย์	24
ภาพ 1-10 แผนที่วัฒนธรรม แสดงลักษณะบ้านเรือนในคาบสมุทรมลายู	25
ภาพ 1-11 แผนที่วัฒนธรรม แสดงลักษณะบ้านเรือนในหมู่เกาะ	26
ภาพ 1-12 อิกัต หรือ ผ้าทอพื้นเมืองในเกาะซุมบาตะวันออก	31
ภาพ 1-13 สภาพแวดล้อมของหมู่บ้านไทในอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน	32
ภาพ 1-14 เรือนยกพื้น ใต้ถุนสูง หลังคาชัน บนเกาะซุมบาตะวันตก	34
ภาพ 1-15 ตัวอย่างลักษณะเรือนหลังคาชันในคาบสมุทรมลายู	36
ภาพ 1-16 ตัวอย่างลักษณะเรือนหลังคาชันในหมู่เกาะ	37
ภาพ 1-17 ความหลากหลายของการจัดกลุ่มเรือนอุษาคเนย์	39
ภาพ 1-18 ตัวอย่างการจัดวางผังและที่ว่างระดับหมู่บ้านกับระดับเรือนที่หมู่บ้านเบนา	41
ภาพ 1-19 ที่ว่างในเรือนบาตักสิมาลูน	44
ภาพ 1-20 ตัวอย่างการจัดวางผังเรือนในคาบสมุทรมลายู	46
ภาพ 1-21 ผังพื้นที่และแบบแผนการต่อเรือน	49
ภาพ 1-22 ภาพตัดขวางเรือนในหมู่เกาะแสดงการจัดวางที่ว่างอ้างอิง ศูนย์กลางและผิบรรพบุรุษ	50
ภาพ 1-23 ผังเรือนอ้างอิงศูนย์กลาง	52
ภาพ 1-24 ตัวอย่างชนหน้าเรือนในคาบสมุทรมลายู	54
ภาพ 1-25 ตัวอย่างชนหน้าเรือนในหมู่เกาะ	54
ภาพ 1-26 ภาพแสดงโครงสร้างและที่ว่างเรือนบนคาบสมุทรมลายู ตัวอย่างจากเผ่าอาฮา	55

ภาพ 1-27 แสดงระบบโครงสร้างของเรือนในคาบสมุทร และหมู่เกาะ	57
ภาพ 1-28 การร่วมแรงกันสร้างและทำพิธีสังเวยเรือนผีแม่ หรือ บากา ของเผ่าจาดา บนเกาะฟลอเรส	59
ภาพ 1-29 เรือนอุษาคเนย์มีเนื้อมวลงโปรงเบาจากธรรมชาติ และการประกอบสร้างของวัสดุ	61
ภาพ 1-30 รายละเอียดโครงสร้าง เปรียบเทียบระหว่างเรือนบาคกับเรือนไทจีน	62
ภาพ 1-31 ตัวอย่างลวดลายประดับและสัญลักษณ์ที่พบในบ้านเรือนอุษาคเนย์	63
ภาพ 1-32 การตกแต่ง ประดับสัญลักษณ์บนผนังเรือนบาคโตบา	64
ภาพ 1-33 หมู่บ้านไทจีน ที่บ้านเดือลอใต้ ในเชียงตุง สหภาพพม่า	69
ภาพ 1-34 เรือนลาวลุ่ม หลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว	69
ภาพ 1-35 เรือนลาวเทิง แขวงหลวงน้ำทา สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว	70
ภาพ 1-36 เรือนปกากะญอ ที่บ้านห้วยฮี้ จังหวัดแม่ฮ่องสอน	70
ภาพ 1-37 ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของนิเวศธรรมชาติและนิเวศวัฒนธรรม เรือนอาฮา	71
ภาพ 1-38 ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของกลุ่มเรือนอาฮา ที่บ้านเล่าหวาง จังหวัดเชียงราย	71
ภาพ 1-39 เรือนลีซู ที่บ้านห้วยแม่คำ บนดอยหัวแม่คำ จังหวัดเชียงราย	72
ภาพ 1-40 เรือนม้ง ที่บ้านม้งแปดหลัง บนดอยหัวแม่คำ จังหวัดเชียงราย	72
ภาพ 1-41 เรือนเสาสูงของชาวอินทา ในทะเลสาบอินเล สหภาพพม่า	73
ภาพ 1-42 เรือนลัวะ ที่บ้านหนองคำ ในเมืองลา สหภาพพม่า	73
ภาพ 1-43 เรือนปะหล่อง ที่บ้านปางแดงใน อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่	74
ภาพ 1-44 เรือนล้อมสวนของเวียดที่เมืองเว้ สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม	74
ภาพ 1-45 เรือนบาคโตบา ที่หมู่บ้านซามันนินโด บนเกาะซาโมอีร์	75
ภาพ 1-46 เรือนบาคคากโร ที่หมู่บ้านโดกัน เมืองเบราสตากิ เกาะสุมาตรา	75
ภาพ 1-47 Rumah Boilon หรือเรือนโบลอน ปัจจุบันเป็นพิพิธภัณฑ์เรือนโบราณ แสดงเรือนของราชาเผ่าบาคกลิมาลูงุน ที่บ้านมาตังปูรูบา	76
ภาพ 1-48 เรือนมินังกาเบา ที่หมู่บ้านราโอราโอ เมืองบูกิตติงกิ เกาะสุมาตรา	76
ภาพ 1-49 โครงสร้างเรือนชวา ถ่ายจากศาลากลางหมู่บ้าน ในเมืองยอกยาการ์ตา	77
ภาพ 1-50 กลุ่มเรือนโตรจาง เมืองเรนตาปา เกาะสุลาเวสี สาธารณรัฐอินโดนีเซีย	77
ภาพ 1-51 กลุ่มเรือนบาห์ลี นอกเมืองอุบุด เกาะบาห์ลี สาธารณรัฐอินโดนีเซีย	78
ภาพ 1-52 เรือนซุมบาตะวันตก ที่หมู่บ้านพรัยโกลี เมืองไวกาบูบัก เกาะซุมบา	78
ภาพ 1-53 เรือนซุมบาตะวันออก ที่หมู่บ้านเร็นเด เมืองแวงกาปู เกาะซุมบา	79
ภาพ 1-54 กลุ่มเรือนจาดา ที่หมู่บ้านเบนา เมืองบาจาว่า เกาะฟลอเรส สาธารณรัฐอินโดนีเซีย	79
ภาพ 1-55 เรือนมังกะไร ที่หมู่บ้านรูเต็งพู เมืองรูเต็ง เกาะฟลอเรส สาธารณรัฐอินโดนีเซีย	80

ภาพ 1-56 เรือนติมอร์ตะวันตก ที่หมู่บ้านโนเน เกาะติมอร์ตะวันตก สาธารณรัฐอินโดนีเซีย	80
---	----

ส่วนที่ 2 บ้านเรือนในคาบสมุทร

ภาพ 2-0 หมู่บ้านไทลื้อในสิบสองปันนา	82
ภาพ 2-1 แผนที่การกระจายตัวของกลุ่มไท	83
ภาพ 2-2 โครงสร้างและที่ว่างในเรือนไททางเหนือ	87
ภาพ 2-3 ลักษณะร่วมของเรือนไททางเหนือ	89
ภาพ 2-4 ผังเรือนไททางเหนือ	90
ภาพ 2-5 เรือนไทลื้อที่เมืองหล้า สิบสองปันนา สาธารณรัฐประชาชนจีน	91
ภาพ 2-6 เรือนไทเขินในเชียงตุง สหภาพพม่า	92
ภาพ 2-7 เรือนไทใหญ่ ที่บ้านเมืองปอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน	93
ภาพ 2-8 พิพิธภัณฑสถานโบราณ ในสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	94
ภาพ 2-9 เรือนไทลาวจั่วแฝด ในหลวงพระบาง	98
ภาพ 2-10 กลุ่มเรือนไทลาว	100
ภาพ 2-11 ผังพื้นของเรือนไทลาว	101
ภาพ 2-12 สภาพหมู่บ้านไทลาว	102
ภาพ 2-13 เปรียบเทียบลักษณะเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเทิงและลาวสูงกับเรือนไทลาว	103
ภาพ 2-14 เรือนและสภาพแวดล้อมการอยู่อาศัยของไทสิบสองจุไท	109
ภาพ 2-15 ลักษณะเรือนและผังเรือนไทดำ	110
ภาพ 2-16 ภูมิทัศน์บ้านไทในสิบสองจุไท	111
ภาพ 2-17 ลักษณะบ้านเรือนไทในอีสาน	114
ภาพ 2-18 เปรียบเทียบเรือนไทกลุ่มต่างๆ ในอีสาน	117
ภาพ 2-19 บ้านเรือนริมน้ำเป็นลักษณะเฉพาะของเรือนไทยตอนกลางของคาบสมุทร	120
ภาพ 2-20 เรือนไทยภาคกลางถูกนำมาถวายวัดเพื่อใช้เป็นกุฏิสงฆ์ในจังหวัดสุพรรณบุรี	121
ภาพ 2-21 เรือนแพริมน้ำสะแกกรัง จังหวัดอุทัยธานี และเรือนแพที่สังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี	122
ภาพ 2-22 ภูมิทัศน์วัฒนธรรมชายฝั่ง หมู่บ้านประมง นาเกลือ และเพาะสัตว์น้ำ	123
ภาพ 2-23 ลักษณะและผังเรือนไทยภาคกลาง	125
ภาพ 2-24 ลักษณะเรือนภาคใต้	127
ภาพ 2-25 หน้าเตาไฟในเรือนกะเหรี่ยงที่บ้านห้วยอี จังหวัดแม่ฮ่องสอน	128
ภาพ 2-26 การเตรียมดินเพื่อทำไร่มวนเวียนของกะเหรี่ยง	129
ภาพ 2-27 ลักษณะเรือนกะเหรี่ยง	131
ภาพ 2-28 เรือนกะเหรี่ยงสะท้อนวิถีชีวิตที่เรียบง่าย	132

ภาพ 2-29 โครงสร้าง รูปตัด ผังพื้น และบรรยากาศในครัวเรือนกะเหรี่ยง	133
ภาพ 2-30 ผังเรือนและรูปตัดตามยาวแสดงการจัดวางพื้นที่ในเรือน	134
ภาพ 2-31 บ้านเรือนชาวกะยัน	136
ภาพ 2-32 หมู่บ้านอาข่า ที่บ้านอ้งหล่อ จังหวัดเชียงราย	137
ภาพ 2-33 ในเรือนอาข่า บ้านป่าคาสุขใจ จังหวัดเชียงราย	138
ภาพ 2-34 การปิดล้อมพื้นที่กลุ่มเรือนอาข่า	141
ภาพ 2-35 สภาพแวดล้อมหมู่บ้านอาข่าอยู่บนที่สูงโดยไม่ตัดหน้าดิน	141
ภาพ 2-36 องค์ประกอบพื้นฐานของหมู่บ้านอาข่า	143
ภาพ 2-37 ลักษณะเรือนอาข่า	144
ภาพ 2-38 ผังพื้นและการจัดที่ว่างในเรือนอาข่า	145
ภาพ 2-39 รูปตัดและผังพื้นแสดงการจัดวางกลุ่มเรือนตามความลาดชันของพื้นที่	146
ภาพ 2-40 ทักษะภาพทั้งภายนอกและภายในเรือนอาข่า	147
ภาพ 2-41 บ้านลาหู่จะบูสี บนดอยแม่สลอง จังหวัดเชียงราย	149
ภาพ 2-42 ลักษณะหมู่บ้านและเรือนลาหู่ที่เรียบง่าย เจียบสงบ	150
ภาพ 2-43 ลักษณะเรือนลาหู่ และหัวหน้าหมู่บ้านทักทายผู้มาเยือน	151
ภาพ 2-44 ผังเรือน ผังหมู่บ้าน และการจัดที่ว่างระหว่างเรือนลาหู่	152
ภาพ 2-45 สภาพภายนอกและภายในเรือนลาหู่	153
ภาพ 2-46 เรือนลิสูบนดอยแม่หัวคำ จังหวัดเชียงราย	154
ภาพ 2-47 ลักษณะการตั้งหมู่บ้านลิสูบนภูเขา บนดอยแม่หัวคำ จังหวัดเชียงราย	155
ภาพ 2-48 พื้นที่หน้าเรือนลิสู เป็นที่พบปะ พูดคุยระหว่างครัวเรือน	156
ภาพ 2-49 แสดงการจัดพื้นที่รอบเรือนหลายหลังทำให้เกิดลานโล่งคล้ายช่วง	157
ภาพ 2-50 เรือนลิสูตั้งอยู่เชิงผาใช้การยกเรือนบางส่วนเช่นเดียวกับอาข่า	158
ภาพ 2-51 พื้นที่ตามยาวขนานกับหน้าเรือนทำหน้าที่ต่อเนื่องประสงค์	159
ภาพ 2-52 การจัดการสภาพแวดล้อมภายนอกและภายในเรือนลิสู	160
ภาพ 2-53 ผังพื้นเรือนลิสูขนาดเล็ก	161
ภาพ 2-54 เรือนม้ง แสดงการจัดวางทิศทางเปิดสู่ทิศตะวันออกและหันหลังอิงภูเขา	162
ภาพ 2-55 ลักษณะเรือนม้ง เป็นเรือนเดี่ยว มีระเบียงหน้าเรือน	164
ภาพ 2-56 ลักษณะเรือน ผังพื้นและรูปตัดเรือนม้ง	165
ภาพ 2-57 ผังพื้นและบรรยากาศในเรือนม้ง	166
ภาพ 2-58 เรือนเหมี่ยน ในแขวงหลวงน้ำทา สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว	168
ภาพ 2-59 ความเปลี่ยนแปลงของสภาพหมู่บ้านเหมี่ยนเป็นไป ตามความเจริญที่เข้ามายังหมู่บ้าน	169
ภาพ 2-60 ผังพื้น และบรรยากาศนอกและในเรือนเหมี่ยน	170
ภาพ 2-61 กลุ่มเรือนชาวจีนฮ่อ ที่บ้านแม่หม้อ จังหวัดเชียงราย	172

ภาพ 2-62 ชีวิตหน้าเรือนและการติดเครื่องรางแบบจีนไว้หน้าประตู	173
ภาพ 2-63 ผังพื้นแสดงการจัดวางและใช้พื้นที่นอกและในเรือนจีนฮ่อ	174
ภาพ 2-64 ภูมิทัศน์หมู่บ้านของพม่าที่สงบและน่าอยู่	178
ภาพ 2-65 บรรยากาศหมู่บ้านในพม่า	179
ภาพ 2-66 เรือนพม่าในปัจจุบัน	180
ภาพ 2-67 เรือนมอญในภาคกลางของไทย	182
ภาพ 2-68 ลักษณะเรือนเครื่องผูกในชนบท เขตเมืองเสียมเรียบ กัมพูชา	183
ภาพ 2-69 ผังพื้นและบรรยากาศบรรยากาศหมู่บ้านเขมร	185
ภาพ 2-70 การตั้งถิ่นฐานในที่ลุ่มน้ำท่วมถึง	186
ภาพ 2-71 ความหลากหลายของกลวิธีในการอยู่กับน้ำในดอนเลสาบ กัมพูชา	187
ภาพ 2-72 แสดงลักษณะพื้นฐานและการแบ่งขนาดของเรือนเวียด	189
ภาพ 2-73 เรือนเวียดในเมืองเว้ เป็นเรือนชั้นเดียวทรงจันทน์	190
ภาพ 2-74 การสร้างสภาพแวดล้อมภายใน (Micro climate) ปิดล้อมด้วยเรือน	191
ภาพ 2-75 ลักษณะหมู่บ้านลัวะ บ้านแง็ก เมืองลา สหภาพพม่า	192
ภาพ 2-76 ลักษณะเรือนและการจัดผังพื้นเรือนลัวะ	194
ภาพ 2-77 ลักษณะเรือนลัวะในเมืองลา สหภาพพม่า	195
ภาพ 2-78 เรือนปะหล่องที่บ้านป้าว เชียงตุง สหภาพพม่า	196
ภาพ 2-79 เรือนปะหล่องตั้งลดหลั่นกันในพื้นที่ลาดชันไม่มาก	198
ภาพ 2-80 บรรยากาศบ้านเรือนปะหล่อง	199
ภาพ 2-81 หมู่บ้านปะหล่องในไทย	200
ภาพ 2-82 ลักษณะเพิงมละแบบดั้งเดิมเมื่อยังเร่ร่อน	202
ภาพ 2-83 ลักษณะเรือนถิ่น	203
ภาพ 2-84 ภาพตัดตามยาวของเรือนถิ่น บ้านปากำ จังหวัดน่าน	204
ภาพ 2-85 ลักษณะบ้านเรือนถิ่น ที่บ้านปากำ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน	205
ภาพ 2-86 ลักษณะเรือนของชาติพันธุ์ถิ่น ที่บ้านปากำ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน	206
ภาพ 2-87 ลักษณะผังพื้น บรรยากาศบ้านเรือนขมุ บ้านซอด ตอนเหนือของลาว	208
ภาพ 2-88 ลักษณะเรือนกุ่ม ที่ดำรงชีพด้วยการเลี้ยงช้าง	211
ภาพ 2-89 เรือนกุ่มทางตอนเหนือของลาว	211
ภาพ 2-90 เปรียบเทียบเรือนบานาร์ อีเดและจะราย บนที่สูงทางตอนกลางของเวียดนาม	212

ส่วนที่ 3 บ้านเรือนในหมู่เกาะ

ภาพ 3-1 ความหลากหลายของเรือนมาเลย์จากอิทธิพลภายในและภายนอก	218
ภาพ 3-2 องค์ประกอบพื้นฐานของเรือนมาเลย์	219
ภาพ 3-3 การออกแบบสภาพแวดล้อมเรือนมาเลย์	221

ภาพ 3-4	ลักษณะเรือนมาเลย์ที่พบได้ในภาคใต้ของไทยและมาเลเซีย	222
ภาพ 3-5	แสดงลักษณะและแบบแผนการต่อเรือนมาเลย์	223
ภาพ 3-6	นิเวศวัฒนธรรมของเรือนมาเลย์	226
ภาพ 3-7	อัตลักษณ์ของเรือนในคาบสมุทรมลายู	227
ภาพ 3-8	ภาพแกะสลักบนผนังศาสนสถานบุโรพุทโธ แสดงวิถีชาวเรือในยุคโบราณ	228
ภาพ 3-9	องค์ประกอบพื้นฐานของเรือนยาว	231
ภาพ 3-10	วิถีชีวิตบนขานเรือนหน้าเรือนยาวในบอร์เนียว	232
ภาพ 3-11	เรือนยาวของกลุ่มชาติพันธุ์ในเกาะบอร์เนียว	234
ภาพ 3-12	เรือนยาวของเผ่ารุงส	235
ภาพ 3-13	เรือนบาเจาะน้ำ	236
ภาพ 3-14	เรือนบาเจาะบนบก	237
ภาพ 3-15	เรือนอาเจห์ เกาะสุมาตรา	239
ภาพ 3-16	สภาพหมู่บ้านบัตักโตบา ในเกาะสุมาตรา	241
ภาพ 3-17	เรือนบัตักโตบา เกาะสุมาตรา	242
ภาพ 3-18	การจัดวางแนวเรือนบัตักโตบา	242
ภาพ 3-19	เรือนบัตักคาโร เกาะสุมาตรา	243
ภาพ 3-20	ภายในเรือนบัตักคาโร แสดงเตาไฟของครัวเรือนย่อย	243
ภาพ 3-21	เปรียบเทียบลักษณะเรือนบัตักโตบาและคาโร	244
ภาพ 3-22	โครงสร้างเรือนบัตักโตบา	245
ภาพ 3-23	โครงสร้างเรือนบัตักคาโร	245
ภาพ 3-24	รายละเอียดโครงสร้างเรือนบัตักโตบา เพื่อรับแผ่นดินไหว	246
ภาพ 3-25	เรือนนิแอส เกาะสุมาตรา	246
ภาพ 3-26	ภายในเรือนมินังกาเบา เกาะสุมาตรา	247
ภาพ 3-27	การจัดกลุ่มเรือนและยุงข้าวตรงข้ามกันของชาวมินังกาเบา	248
ภาพ 3-28	เรือนมินังกาเบา	249
ภาพ 3-29	เรือนมินังกาเบาเมื่อวางเรียงต่อกันมักดูคล้ายเรือนยาว	249
ภาพ 3-30	ลักษณะเรือนมินังกาเบาหลังใหญ่สำหรับกษัตริย์	249
ภาพ 3-31	ลักษณะสภาพภายนอกและภายในเรือนมินังกาเบา	250
ภาพ 3-32	โครงสร้างเรือน ผัง และทัศนียภาพหมู่บ้านมินังกาเบา	251
ภาพ 3-33	ภาพบรรยากาศหมู่บ้านมินังกาเบา	252
ภาพ 3-34	เรือนจ้อกลอในเมืองยอกยาคาร์ตามนเกาะชวา	253
ภาพ 3-35	เรือนชวาแบบดั้งเดิมในเขตชนบท สร้างด้วยไม้และหญ้า	255
ภาพ 3-36	ที่มาของรูปทรงเรือนชวา และลักษณะที่ปรับเปลี่ยนไป	256
ภาพ 3-37	เปรียบเทียบลักษณะเรือนชวาในอดีตและปัจจุบัน	257

ภาพ 3-38	ผังเรือนขวา	258
ภาพ 3-39	เรือนขวาของครอบครัวขยาย	259
ภาพ 3-40	เรือนนูกิส	261
ภาพ 3-41	เรือนข้าวของโตรจา มีลักษณะคล้ายกันกับเรือนอาศัย	263
ภาพ 3-42	รายละเอียดโครงสร้างเรือนโตรจา จำลองรูปทรงเรือ แสดงถึงความเป็นนักเดินทาง	264
ภาพ 3-43	แผนที่แสดงหมู่เกาะซุนดาน้อย หรือ นูซาเต็งการา	265
ภาพ 3-44	กลุ่มเรือนบาหลี่มีเอกลักษณ์ของเรือนล้อมสวน	267
ภาพ 3-45	องค์ประกอบเรือนลักษณะผังเรือนและหมู่บ้านของชาวบาหลี่	269
ภาพ 3-46	การทำนาขั้นบันไดด้วยระบบซุบัก	270
ภาพ 3-47	ลักษณะหมู่บ้านเต็งงันของชนพื้นเมืองบาหลี่อากา	271
ภาพ 3-48	เรือนสี่เสาหลังคาใหญ่ของซาชักในเกาะลอมบอก	272
ภาพ 3-49	เรือนสี่เสาหลังคาชันของเผ่าตองโก เกาะซุมบาวา	274
ภาพ 3-50	เรือนซุมบาตะวันตก	275
ภาพ 3-51	ผังเรือนและทัศนียภาพหมู่บ้านซุมบาตะวันตก	277
ภาพ 3-52	แสดงบรรยากาศภายในเรือนซุมบา	278
ภาพ 3-53	เรือนของซุมบาตะวันออกที่แตกต่างไปจากทางตะวันตก	278
ภาพ 3-54	ผังหมู่บ้านของซุมบาทางตะวันออก	279
ภาพ 3-55	หินแกะสลักเหนือหลุมศพเป็นสัญลักษณ์ชายหญิงบ่งบอกความเชื่อเรื่องคู่	279
ภาพ 3-56	แสดงภาพตัดโครงสร้างและที่ว่างในเรือนซุมบา	280
ภาพ 3-57	ลักษณะเด่นของหลังคาเรือนซุมบา	281
ภาพ 3-58	การจัดวางผังที่นาของเผ่ามังกะไร	283
ภาพ 3-59	ผังเรือนล้อมลานบรรพบุรุษในหมู่บ้าน รูเต็ง พูอู เมืองรูเต็ง	284
ภาพ 3-60	เรือนมังกะไรที่รูปแบบปรับไปเป็นสมัยใหม่ค่อนข้างมาก	285
ภาพ 3-61	ผังหมู่บ้านเบนาของเผ่างาดา ในเมืองบาจาทางตอนกลางของเกาะฟลอเรส	286
ภาพ 3-62	ลักษณะผังหมู่บ้านงาดา	287
ภาพ 3-63	ลักษณะเรือนงาดา	288
ภาพ 3-64	ผังเรือนงาดา แสดงการแบ่งและใช้พื้นที่	288
ภาพ 3-65	ทัศนียภาพหน้าเรือนของงาดา ที่จัดวางเรียงแถวกันไป	289
ภาพ 3-66	มุมมองจากเตตาโอเน หรือ ระเบียงชั้นใน	289
ภาพ 3-67	ผังพื้น รูปตัดเรือน ลักษณะภายนอก และสัญลักษณ์ห่อผ้าหน้าเรือนนาเก	290
ภาพ 3-68	ลักษณะเรือนลิโอ คล้ายกับเรือนเอ็นเดและปาตูเอ	291
ภาพ 3-69	แสดงลักษณะหมู่บ้านโกอานาราของเผ่าลิโอ	291

ภาพ 3-70 แสดงการจัดวางเรือนแบบล้อมลานที่มีหอผี เรือนข้าว และหลุมศพเป็นศูนย์กลาง	292
ภาพ 3-71 รูปตัดเรือนลิโอ	293
ภาพ 3-72 ระเบียงหน้าเรือน หรือ มากะ	293
ภาพ 3-73 ในห้องใจเรือน หรือ โอนะ ของเผ่าลิโอ	294
ภาพ 3-74 รายละเอียดโครงสร้างเรือนลิโอ	295
ภาพ 3-75 เรือนเตตุ่มของติมอร์ตะวันออก	296
ภาพ 3-76 ลักษณะหมู่บ้านติมอร์ตะวันตก ที่หมู่บ้านตัมเกซี เมืองเคฟามานา	298
ภาพ 3-77 การเสียดายถึงความยาวไม้เพื่อออกรบจะกระทำที่สถานพิธีกรรม	298
ภาพ 3-78 เรือนศักดิ์สิทธิ์ของบรรพบุรุษ ในหมู่บ้านตัมเกซี	298
ภาพ 3-79 แบบแผนของเรือนพ่อและเรือนแม่ของติมอร์ตะวันตก	299
ภาพ 3-80 เรือนพ่อเรือนแม่ของติมอร์	300
ภาพ 3-81 บรรยากาศในเรือนแม่ของติมอร์ตะวันตกและบรรยากาศใต้หลังคาเรือนพ่อ	301
ภาพ 3-82 เรือนในหมู่เกาะซังเคียง อาทิ ชาว มีลักษณะผสมผสาน	302
ภาพ 3-83 ภาพจำลองบรรยากาศการอยู่อาศัยหน้าเรือนของกลุ่มดანი ในปาปัวตะวันตก	303
ภาพ 3-84 ลักษณะเรือนทรงโดมของเผ่าเพาปลูกทางตอนกลาง	306
ภาพ 3-85 เรือนและการกินอยู่รอบเตาไฟภายในเรือนของดანიและยาลิ	308
ภาพ 3-86 ลักษณะการอยู่อาศัยบนเรือนยอดไม้ของกลุ่มล่าสัตว์ในป่าของปาปัวตะวันตก	309
ภาพ 3-87 บรรยากาศในเรือนยอดไม้	310
ภาพ 3-88 ผังพื้น รูปตัดและลักษณะเรือนสี่เสาของชาวอิฟูเกา บนเกาะลูซอน	314
ภาพ 3-89 เรือนคาลิงกา	314
ภาพ 3-90 เรือนชาวยากันมุสลิมนบนเกาะมินดาเนา	315
ภาพ 3-91 ลักษณะอันหลากหลายของเรือนบนที่สูงของฟิลิปปินส์	317
ภาพ 3-92 การดำรงอยู่ของหมู่บ้านบัตักคาโรท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง	318

บ้านเรือนอุษาคเนย์

สะท้อนพหุลักษณะอันกลมกลืนและงดงามของสังคมพหุชาติพันธุ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ผู้มาจากแหล่งเดียวกันและมีวิวัฒนาการร่วมกันมานาน พวกเขาเป็นชาวนาโดยสายเลือด ถิ่นระบบเครือญาติ มีความเชื่อเรื่องผี และเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติ คนอุษาคเนย์ ได้สร้างสมศิลปสถาปัตยกรรมในวิถีเฉพาะตนสืบกันมาหลายชั่วอายุคน จากรูปแบบพื้นฐาน ที่เรียบง่ายสู่แบบแผนประเพณีที่ซับซ้อน จนเกิดเป็นสภาพแวดล้อมที่สื่อสารวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อของสังคม อันเปี่ยมไปด้วยอารมณ์ รูปลักษณ์ สัมผัส และกลิ่นอาย ของความรู้สึกพื้นถิ่น พื้นบ้าน ไม่เหมือนที่อื่นในโลก

ISBN 978-9746729574

9 789746 729574

ราคา 380 บาท

ภาพรวม

“เรามาดูเวลาของการศึกษาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพราะการศึกษาเกี่ยวกับภูมิภาคนี้
ของไทยนับว่าเป็นเพียงหน่ออ่อนๆ ทางวิชาการที่ต้องการเวลา
เติบโต ขยายกิ่งก้านสาขา และสร้างความแข็งแกร่ง ทั้งใน
ด้านความเชี่ยวชาญของบุคลากร หนังสือ ตำราและ
การรับรู้โดยมหาชนทั่วไป”

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

“กระบวนทัศน์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาควรให้
ความสำคัญกับองค์ความรู้สถาปนายกรรรมพื้นถิ่นจาก
มุมมองของคนตะวันออก”

Shunji Funo

ภาพ: วราวุธ จิรินทร์

อุษาคเนย์ศึกษา

“อุษาคเนย์ศึกษา” หรือ “เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา” หรือ Southeast Asian Studies มีใจหัวเรื่องวิชาการใหม่ แต่มีการศึกษามานานนับศตวรรษ แม้หัวเรื่องของอุษาคเนย์ศึกษามีความสำคัญยิ่งต่อการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์อุษาคเนย์ในพลวัตความเปลี่ยนแปลง แต่งานศึกษาในหัวเรื่องนับว่ามีอยู่น้อยเมื่อเทียบกับหัวเรื่องอื่น ทั้งยังมีปัญหาสำคัญบางประการ ได้แก่ การศึกษาโดยคนนอก มีมุมมองแยกส่วนทั้งเชิงวิชาการและเชิงพื้นที่ และที่สำคัญ คือ ขาดการบูรณาการและการตกผลึกองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ

ปัญหาประการแรก การศึกษาโดยคนนอกภูมิภาค นับว่ามีนัยสำคัญโดยเฉพาะการทับซ้อนกับประเด็นการเมืองการปกครองจากเขตอาณานิคมในอดีต ประเด็นวิจารณ์เรื่องหนึ่งที่พบ คือ มุมมองและการตีความจากคนนอกโดยขาดความเข้าใจและผิดเพี้ยนไปจากความเป็นจริง ดังที่ Ariel Heryanto ได้กล่าวในบทความที่ตั้งชื่ออย่างตรงประเด็นว่า “เราจะมีอุษาคเนย์ในอุษาคเนย์ศึกษาได้หรือไม่” ว่า

การศึกษาโดย “คนใน” เอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีอยู่น้อยมากทำให้ภาพสะท้อนของภูมิภาคมาจากมุมมองของผู้อื่น ที่อาจแต่งเรื่องและตีความกันไปต่างๆ นานา จากประสบการณ์และพื้นฐานความรู้จากสังคมวัฒนธรรมอื่น จึงขาดความเข้าใจในบริบทและขัดแย้งกับสภาพความเป็นจริง อีกทั้งความหลากหลายของกลุ่มภาษาได้สร้างปราคาการในการเข้าถึงวรรณกรรมและบริบทระหว่างกัน องค์ความรู้จึงไม่รวมกันเป็นเอกภาพ ข้อวิจารณ์ภูมิภาคศึกษาจึงย้ำประเด็นเดิมๆ คือ การขาด “ความรู้เรา” ทางสังคมวัฒนธรรม

ปัญหาประการที่สอง การแยกส่วนทางวิชาการและพื้นที่ นอกจากความเอนเอียงของการศึกษาจากมุมมองโดยคนนอกแล้ว ปัญหามุมมองที่แยกส่วนทั้งในเชิงวิชาการและเชิงพื้นที่ นับว่ามีอยู่อย่างชัดเจน กล่าวคือ

งานศึกษาเชิงวิชาการเกี่ยวกับบ้านเรือนในอุษาคเนย์มีปรากฏในสองศาสตร์หลัก ได้แก่ ทางสังคมมานุษยวิทยา และทางสถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อมศึกษา ทั้งสองศาสตร์มีวิธีการ มุมมอง เป้าหมายไม่เหมือนกัน กล่าวคือ มุมมองเชิงสังคมมานุษยวิทยา¹ มุ่งศึกษากันเรือน วิถีชีวิตและ

¹ตัวอย่างนักวิชาการเชิงสังคมมานุษยวิทยา อาทิ เสฐียรโกเศศ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ บรรจบ พันธุเมธา ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม จิตรทิพย์ นาสสุภา สุจิตต์ วงษ์เทศ ปราณี วงษ์เทศ บุญยงค์ เกศเทศ James Fox, Roxana Waterson, Reimar Schefold เป็นต้น

ความเชื่อในเชิงลึกเพื่อทำความเข้าใจในวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น² ส่วน มุมมองเชิงสถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อม³ มุ่งสำรวจลักษณะและความสัมพันธ์เชิงกายภาพเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจยกระดับความรู้ ปัญญา และนำไปใช้สร้างสรรค์สถาปัตยกรรมที่เหมาะสม⁴ จะเห็นว่าจุดร่วมของทั้งสองศาสตร์ คือ ใช้บ้านเป็นโจทย์เพื่อเข้าใจวัฒนธรรมมนุษย์ ดังนั้น การศึกษาแบบผสานสองมุมมองในเชิงสหวิทยาการน่าจะมีส่วนสำคัญยิ่งในการเสริมสร้างและขยายองค์ความรู้เกี่ยวกับบ้านเรือนอุษาคเนย์ให้สื่อสารข้ามศาสตร์ได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

นอกจากปัญหาการแยกส่วนเชิงมุมมองวิชาการแล้ว การศึกษาแยกตามพื้นที่ภูมิศาสตร์นับว่ามีนัยสำคัญ โดยเฉพาะการแยกส่วนคาบสมุทรและหมู่เกาะ

ในส่วนคาบสมุทร พบปัญหาการกระจุกตัวของงานวิชาการตามกลุ่มชาติพันธุ์และภาษา โดยขาดการรวบรวมและตกผลึกจากองค์ความรู้จากงานวิชาการที่มีอยู่ งานศึกษาส่วนมากอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์ภาษาหลัก เช่น ไทย จีน-ทิเบต มอญ-เขมร และมลายู เมื่อมองเปรียบเทียบในคาบสมุทรด้วยกัน พบความขาดแคลนของงานศึกษาในหลายพื้นที่ โดยเฉพาะพม่า ลาว กัมพูชาและเวียดนาม เนื่องจากอยู่ในเขตพื้นที่เข้าถึงได้ยาก มีปัญหาความมั่นคงปลอดภัย ตลอดจนมีความขาดแคลนนักวิชาการและนักวิจัยในพื้นที่นั้นๆ

ในส่วนหมู่เกาะ พบว่ามีงานวิชาการนอกอุษาคเนย์ค่อนข้างมาก โดยเฉพาะเนเธอร์แลนด์ ออสเตรเลีย อังกฤษ สหรัฐอเมริกา และสิงคโปร์ แต่พบงานศึกษาในอินโดนีเซียอยู่มากกว่าพื้นที่อื่น โดยมีนัยทางการเมือง เศรษฐกิจของเขตอาณานิคมในอดีต ซึ่งก็นับว่ามีความก้าวหน้าทางวิชาการที่สำคัญ กล่าวคือ มีการรวบรวมและตกผลึกองค์ความรู้ต่อเนื่อง⁵ จนสามารถเห็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นและลักษณะร่วมกันที่สำคัญได้

²งามพิศ สัตย์สงวน. (2552). มานุษยวิทยากายภาพ : วัฒนนาการทางสังคมวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

³ตัวอย่างนักวิชาการในสาขาสถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อมศึกษา อาทิ อัน นิมมานเหมินท์ ไกรศรี นิมมานเหมินท์ อรศิริ ปาณินท์ วิวัฒน์ เตมียพันธ์ วิโรฒ ศรีสุโร อนุวิทย์ เจริญศุกกุล สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา อุทัย ใจจงรัก สามารถ ศิริเวชพันธุ์ สมคิด จิระทัศนะกุล สมภพ กริมย์ Gaudenz Domeniq เป็นต้น

⁴วิวัฒน์ เตมียพันธ์. แนวทางการศึกษาค้นคว้าสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น. [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก : www.kmitl.ac.th, 2552.

⁵ดังจะเห็นการรวบรวมประเด็นวิชาการถึง 3 ครั้งในช่วงสิบปีที่ผ่านมา ได้แก่ The houses in Southeast Asia: A changing social, economic and political domain (Sparkes and Howell, 2003), Indonesian Houses (Schefold, 2004) และ Inside Austronesian Houses (Fox, 1993)

ปัญหาประการสุดท้าย การขาดการบูรณาการและตกผลึกองค์ความรู้ระดับภูมิภาค นับเป็นปัญหาที่เรื้อรัง เพราะต้องใช้ความร่วมมือและความพยายามศึกษาอย่างกว้างขวาง เพื่อขมวดประเด็นให้เห็นสาระสำคัญ จะเห็นได้ว่า มิงงานเขียนเพียงไม่กี่เล่มที่รวบรวมความรู้ของบ้านเรือนอุษาคเนย์ไว้ได้ ผลงานชิ้นสำคัญ ได้แก่ The Living House: Anthropology of architecture in Southeast Asia⁶ วอเตอร์สันซึ่งเป็นนักมานุษยวิทยาชาวเนเธอร์แลนด์ได้ค้นคว้าข้อมูลจากภาคเอกสารประกอบการเก็บข้อมูลหลายปีเพื่อสรุปลักษณะสำคัญของบ้านเรือน ประกอบด้วย บ้าน ยกพื้น เสาสูง มีใต้ถุน ทำด้วยวัสดุธรรมชาติจากไม้หรือหญ้า ใช้โครงสร้างเสาและคาน และระบบก่อสร้างที่ถอดประกอบได้ มีรูปทรงหลังคาที่โดดเด่น ประดับยอดและจั่วเชิงสัญลักษณ์ มีความเกี่ยวพันเชิงโครงสร้างทางสังคมเครือญาติและการดำรงชีพ ตลอดจนความเชื่อในพลังชีวิตของธรรมชาติและบรรพบุรุษ⁷ แม้งานของวอเตอร์สันถือได้ว่าเป็นงานเขียนสำคัญ แต่เมื่อศึกษารายละเอียดแล้วจะพบว่ามิประเด็นมานุษยวิทยาค่อนข้างมาก ทั้งงานภาคสนามส่วนใหญ่อยู่ในหมู่เกาะ จึงยังคงเอนเอียงทั้งจากภูมิหลัง มุมมอง และพื้นที่เช่นกัน

จะเห็นได้ว่า ปัญหาจากความขาดแคลน มุมมองแยกส่วนและขาดการตกผลึกความรู้ของงานศึกษาที่ผ่านมา ทำให้เราหาคำตอบเกี่ยวกับลักษณะของบ้านพื้นถิ่นที่สะท้อนสังคมวัฒนธรรมอุษาคเนย์ได้ไม่ชัดเจน แต่นอกจากปัญหาของการศึกษาแล้ว ยังมีความจำเป็นสำคัญอีกประการหนึ่งที่ควรมีการศึกษาบ้านเรือนพื้นถิ่นของอุษาคเนย์โดยเร่งด่วน คือ ภาวะเสี่ยงของการหมดไปของบ้านและชุมชนทั้งทางกายภาพ คุณค่า และความหมาย ด้วยเหตุของกาลเวลาและปัจจัยแวดล้อม เพราะความเปลี่ยนแปลงนี้ถูกกระตุ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง จนอาจกล่าวได้ว่า เหลือเวลาอีกไม่นานนักที่จะศึกษาจากของจริง เนื่องจากหลักฐานได้เสื่อมหรือสูญหายไป หรือหลงเหลือเพียงเรือนประเพณีที่ว่างเปล่า ไม่มีคนอยู่อาศัย ไม่มีชีวิตชีวาในเรือน

การศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในระดับภูมิภาค จึงนับว่ามีส่วนสำคัญต่อการสร้างองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมของอุษาคเนย์ เพราะองค์ความรู้นี้จะทำให้เราเข้าใจในระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสภาพแวดล้อมผ่านบ้านเรือนอันเป็นวัตถุวัฒนธรรม เพื่อสร้างความกระจ่างเกี่ยวกับลักษณะเฉพาะของภูมิภาค ตลอดจนวิวัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรมร่วมกันนับแต่อดีตจนปัจจุบัน องค์ความรู้นี้จึงเป็นเครื่องกระตุ้นความตระหนักรู้ในอัตลักษณ์วัฒนธรรม เพื่อให้ได้ย้อนคิดถึง “ความเป็นตัวตน” ของเรา ที่แม้ต่างชาติพันธุ์ ภาษา หน้าตา ผิวพรรณ แต่ล้วนมีรากเหง้าที่มาคล้ายคลึงกันและอยู่อาศัยร่วมกันมายาวนานจนเป็นดังพี่น้องร่วมถิ่นฐานเดียวกัน

⁶Waterson. (2009). *The Living House: Anthropology of Architecture in Southeast Asia*. 7th Edition. Singapore: Oxford University Press.

⁷ซึ่ง Scheffold (2004) ได้นำไปสรุปไว้ในบทความของเขาในหนังสือ Indonesian House เช่นกัน

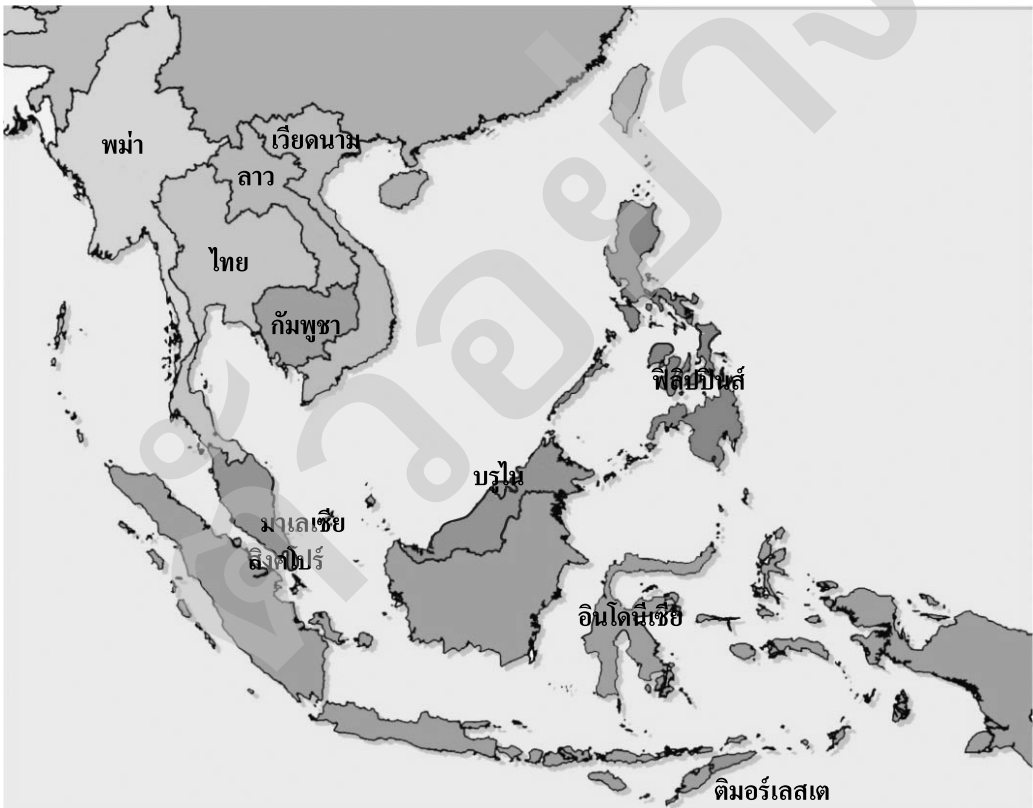
การศึกษาจากแง่มุมที่กว้างขวาง เปรียบเทียบลักษณะหลัก คลี่คลายลักษณะย่อย ค้นหาแนวคิด ใคร่ครวญเหตุผลที่มาที่ไป จะสามารถชี้ให้เห็น “ลักษณะอุษาคเนย์” ของถิ่นฐานบ้านเรือนที่เป็นเสมือนภาพสะท้อนของเอกภาพบนความหลากหลายอันงดงาม ที่เกิดจากการหล่อหลอม แลก รับ เคลื่อนที่ของผู้คนและวัฒนธรรมผ่านกาลเวลาและสถานที่ แต่น่าเสียดายที่ปัจจุบันภูมิภาคอุษาคเนย์ถูกแยกเป็นส่วนๆ ตามเขตปกครอง ชาติ รัฐ และภาษา ทั้งยังมีประเด็นความขัดแย้งแข่งขันทางการเมืองและเศรษฐกิจเป็นปราการกั้นการเข้าถึงและเข้าใจสังคมวัฒนธรรมระหว่างกัน งานเขียนนี้จึงมุ่งกระตุ้นให้คนในภูมิภาคตระหนักถึงความเป็นตัวตนของอุษาคเนย์ที่สะท้อนความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นคุณค่าที่บรรพบุรุษอุษาคเนย์ได้คิดค้น สืบสม ชัดเกลาและสืบทอดมาสู่คนรุ่นหลัง จนเกิดเป็นแบบแผนและอัตลักษณ์ที่ทำให้เราเป็นอุษาคเนย์ต่างจากที่อื่นใดในโลก

ข้อมูลพื้นฐาน

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรืออุษาคเนย์เป็นภูมิภาคที่สำคัญของโลก ชื่อของภูมิภาคบ่งบอกชัดเจนถึงตำแหน่งอ้างอิงบนโลก เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งอยู่ที่ละติจูด 28 องศาเหนือ ถึง 11 องศาใต้ และลองจิจูดที่ 92 ถึง 141 องศาตะวันออก มีพื้นที่ 4.5 ล้านตารางกิโลเมตร คิดเป็นพื้นที่ร้อยละ 9 ของทวีปเอเชียทั้งหมด และมีประชากร 600 กว่าล้านคน

ภาพ 1-1 แผนที่เขตปกครองประเทศของอุษาคเนย์ อุษาคเนย์ ประกอบด้วย 11 ประเทศ ได้แก่ พม่า ไทย ลาว กัมพูชา เวียดนาม มาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ บรูไน และติมอร์เลสเต

เขตภูมิศาสตร์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จัดอยู่ในเขตเส้นศูนย์สูตรและเขตภูมิอากาศร้อนชื้น (Hot-Humid Climate) มีลมมรสุมประจำปี พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตอากาศป่าฝนแบบร้อนชื้น (Tropical rain forest) มีส่วนน้อยที่อยู่ทางใต้จะอยู่ในทุ่งหญ้าเขตร้อน (Tropical Savanna) เขตอากาศของคาบสมุทรมี 3 ฤดูกาล คือ ฤดูร้อน ฤดูฝน และฤดูหนาว ส่วนเขตอากาศทางหมู่เกาะมี 2 ฤดูกาล คือ ฤดูร้อนและฤดูฝน

การปรับตัวตามสภาพแวดล้อมของมนุษย์อุษาคเนย์นับแต่อดีตจนปัจจุบันได้ก่อให้เกิดนิเวศวัฒนธรรมเฉพาะตัว สร้างอัตลักษณ์ให้ภูมิภาคนี้แตกต่างจากถิ่นฐานอื่น ทั้งนี้มาจากปัจจัยพื้นฐานสำคัญหลายประการด้วยกัน

สภาพภูมิศาสตร์

อุษาคเนย์นับว่าเป็นชัยภูมิที่อุดมสมบูรณ์แห่งหนึ่งของเอเชียและของโลก เพราะมีพื้นที่เหมาะสมแก่การอยู่อาศัยและทำกิน จนเป็น “ดินแดนที่ฤดูใบไม้ผลิยาวนานไม่มีสิ้นสุด” ดังที่แอนโทนี รีด⁸ ได้พรรณาน่าว่า

ผืนแผ่นดินใหญ่ในโลกนี้ มีน้อยแห่งนักที่ธรรมชาติแบ่งเขตแดนได้อย่างน่าประทับใจดังเช่นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพราะธรรมชาติได้สร้างแผ่นดินปลายทวีปเอเชียเป็นคาบสมุทรอินโดจีน และสร้างเกาะแก่งจนกลายเป็นหมู่เกาะนับพันหมื่น...ความคล้ายคลึงกันของทั้งคาบสมุทรและหมู่เกาะมีหลายประการโดยเฉพาะสภาพธรณีวิทยาที่ต่างก็มีทั้งภูเขาสูงสลับที่ราบกว้างและแม่น้ำสายยาวที่ทำให้เกิดนิเวศวัฒนธรรมผสมผสานทั้งป่าฝน/ป่าดิบ/ป่าโปร่ง/ป่าชายเลน มีทั้งที่ราบลุ่ม/ที่ราบสูง/ที่ราบเชิงเขา ตลอดจนชายฝั่งอันสมบูรณ์...คุณลักษณะทางธรณีวิทยานับเป็นทุนสำคัญของภูมิภาค เพราะแทบไม่มีพื้นที่ใดในภูมิภาคนี้ที่อาศัยหรือทำกินไม่ได้ ซึ่งต่างจากภูมิภาคอื่นที่อาจมีขนาดพื้นที่กว้างใหญ่กว่ามากแต่มีสัดส่วนพื้นที่อาศัยและทำกินได้น้อยกว่าหลายเท่า

การลงหลักปักฐานถาวรเป็นชุมชนในอุษาคเนย์เกิดมานานพอๆ กับที่มนุษยชาติรู้จักการเพาะปลูก หรือประมาณ 5,000-10,000 ปีมาแล้ว ถิ่นฐานสำคัญของภูมิภาคมักอยู่ตามที่ราบขนาดใหญ่ที่มีแหล่งทรัพยากรดินและน้ำสมบูรณ์ และมีเส้นทางไปมาหาสู่กับแหล่งใกล้เคียง⁹ ชุมชนในระยะแรกเกิดจากการอยู่รวมกลุ่มกันเพื่อทำกินในขนาดอาณาเขตและจำนวนประชากรพอเหมาะที่จะช่วยกันและแบ่งกันได้โดยไม่ขัดแย้ง มีการจัดการทรัพยากรและกระจายเป็นกลุ่มย่อย เพื่อลดความขัดแย้งจากการแก่งแย่งอาณาเขตตลอดจนการหมดไปของทรัพยากร ชุมชนในยุคแรกเริ่มตั้งถิ่นฐานด้วยการสร้างเพิงพักอย่างง่าย ๆ จากกิ่งไม้ ใบไม้ เป็นสังคมเท่าเทียมที่ไม่มีระบบปกครองมากนัก ต่อมาจึงกลายเป็นชุมชนที่มีแบบแผนในการจัดวางและมีระบบปกครองที่ชัดเจน

⁸แอนโทนี รีด. เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในยุคการค้า ค.ศ.1450-1680. แปลโดย พงษ์ศรี เลขะวัฒนะ. เชียงใหม่ : ซิลค์เวอร์ม, 2548. หน้า 1.

⁹สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2549). สุวรรณภูมิ ดันกระแสนประวัติศาสตร์ไทย. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพฯ : ศิลปวัฒนธรรม.

ภาพ 1-2 ลักษณะการกระจายตัวของชุมชนพื้นถิ่นเขตที่สูงทางตะวันตกของเกาะซุมบา อินโดนีเซีย
ในภาพมีอยู่ 5 หมู่บ้านด้วยกัน โดยแบ่งเขตอาศัยและทำกินระหว่างกลุ่ม เพื่อกันการรุกรานและขัดแย้ง

ถิ่นฐานสำคัญของคาบสมุทรมลายู คือที่ราบลุ่ม ประกอบด้วย ที่ราบลุ่ม แม่น้ำอิระวดี แม่น้ำสาละวิน แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำโขง แม่น้ำดำ แม่น้ำแดง แม่น้ำปากพนัง แม่น้ำสายบุรี และแม่น้ำยะไข่ ตลอดจนที่ราบลุ่มรอบทะเลสาบอินโดจีน และทะเลสาบโตนเล

ถิ่นฐานสำคัญของหมู่เกาะ พบกระจายตามชายฝั่งและที่ราบริมน้ำ ริมทะเลสาบและเชิงเขา พบหนาแน่นมากในเกาะสำคัญ ได้แก่ สุมาตรา ชวา บาหลี บอร์เนียว สุลาเวสี มาลุกู ติมอร์ ลูซอน มินดาเนา และมีประชากรเบาบางลงในเกาะเล็กเกาะน้อยหรือห่างไกลออกไป ได้แก่ ปาปัว เมินตาไว ลอมบอก ซุมบาวา ซุมบา ฟลอเรส อาลอร์ โรตี ซาเว และอื่นๆ

ในเชิงสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น สถาปัตยกรรมเป็นตัวกำหนดทรัพยากรธรรมชาติที่มีในท้องถิ่น เพื่อใช้เป็นวัสดุสร้างบ้านเรือนซึ่งคล้ายกันที่มีผลต่อรูปแบบและเทคนิคก่อสร้าง ตลอดจนความคงทนถาวรของบ้านที่คล้ายกัน ลักษณะเด่นของวัสดุพื้นถิ่นอุษาคเนย์ คือ มีทั้งไม้เนื้อแข็ง คุณภาพดี ลำต้นตรง สูงใหญ่เหมาะที่จะเป็นโครงสร้างรับน้ำหนัก สามารถใช้เทคนิคเจาะ บากและเข้าเดือยไม้ เพื่อประกอบโดยไม่ใช้ตะปู และยังมีวัสดุอ่อนตัวจำพวกปาล์ม และหญ้านานาชนิดที่อ่อนตัวแต่เหนียว ทนทาน ไม้ร้อน ใช้ทำผนัง แผ่นพื้น หลังคา ด้วยเทคนิคผูกและสาน ความสมบูรณ์ของวัสดุก่อสร้างจากธรรมชาติส่งเสริมให้อุษาคเนย์เป็นแหล่งวัฒนธรรมทางเทคโนโลยีก่อสร้างพื้นถิ่นที่สำคัญ คือ ไม้และไฟ วัฒนธรรมนี้มีปรากฏในลักษณะบ้านเรือนในภูมิภาคอย่างชัดเจน

ประวัติศาสตร์

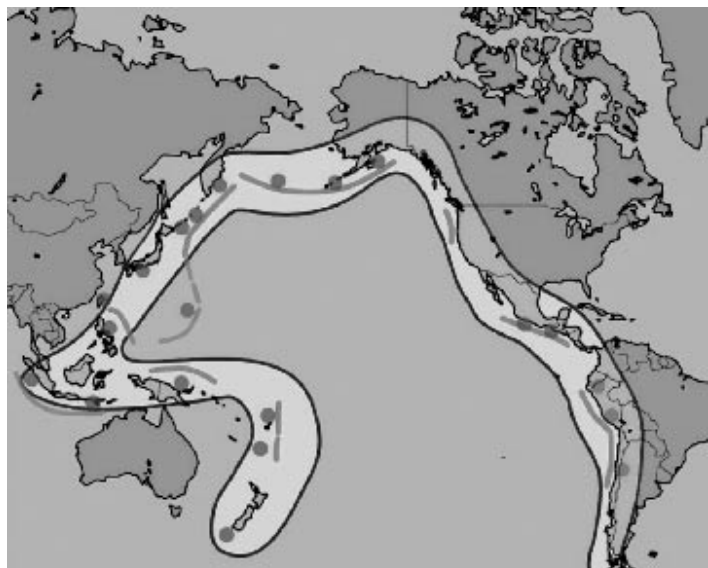
ข้อมูลประวัติศาสตร์ ได้แสดงให้เห็นว่าดินแดนอุษาคเนย์ในยุคดึกดำบรรพ์นับล้านปีมาแล้ว ล้วนเป็นแผ่นดินเดียวกันเกือบทั้งหมด เรียกว่า “แผ่นดินซุนดา” เมื่อโลกอุ่นขึ้นและธารน้ำแข็งละลายจนระดับน้ำทะเลสูงกว่าเดิม แผ่นดินจึงแยกจากกันเป็นคาบสมุทรและหมู่เกาะ สภาพทางธรณีวิทยาในอดีตเมื่อครั้งแผ่นดินเชื่อมกัน ทำให้คนที่อพยพไปมาในภูมิภาคผสมผสานกลมกลืนกัน จนเกิดความแตกต่างจากการแลกรับระหว่างกันโดยยังคงลักษณะร่วมกันไว้ได้

ภาพ 1-3

แผนที่ประวัติศาสตร์แสดงการเชื่อมต่อกันของแผ่นดินซุนดา ซึ่งเชื่อมคาบสมุทรกับหมู่เกาะซุนดาใหญ่ไว้ได้เกือบทั้งหมด เอื้อต่อการเดินทางในอดีต ทำให้อารยธรรมอุษาคเนย์ในอดีตมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (ปรับปรุงจาก: สุนิตต์ วงษ์เทศ, 2549)

ทำเลที่ตั้งอุษาคเนย์ ตลอดจนบริเวณมหาสมุทรอินเดียและมหาสมุทรแปซิฟิกอยู่ในแนวการเคลื่อนตัวของเปลือกโลกที่ทอดยาวเป็น “วงแหวนแห่งไฟ” ที่มีผลต่อโลกทัศน์ของการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนไปตามสภาพแวดล้อม

ภาพ 1-4

แผนที่แสดงเขตเสี่ยงภัยธรรมชาติและภูเขาไฟจากการเคลื่อนตัวของเปลือกโลก มีผลต่อโลกทัศน์และความเชื่อต่อสภาวะธรรมชาติ